

Kan spillefilm bruges som kilder i historie?

Historiske spillefilm og tv-serier påvirker elevens opfattelse af fortiden og historiske bevidsthed i langt højere grad end de didaktiske læremidler, der anvendes i faget. Derfor er det relevant, at eleverne styrker deres forudsætninger for at bruge spillefilm som kilder i undervisningen. Artiklen diskuterer spillefilm som læremiddel i faget.

Forfatter: [Jens Aage Poulsen](#)

Foto: Plakat fra den amerikanske filmklassiker "Casablanca" (1942). Dens fortælling er tydeligt præget af, at USA er gået ind i krigen på de allieredes side. Den blev derfor også først vist i Danmark efter besættelsen.

“Når medierne spinder historiens tråd” er titlen på en antologi, der blev udgivet i begyndelsen af 1990’erne. Artiklerne beskriver, hvorledes aviser, fjernsyn og film er definerende for, hvilke fortidige begivenhedsforløb, der tillægges betydning og formidles i forskelligt medierede historiske fortællinger, bl.a. som læremidler i historiefaget.

Der er ingen tvivl om, at nu – omkring 25 år efter at antologien udkom – er mediernes dominerende rolle for konstruktionen af vores forståelse af fortiden og historiske bevidsthed endnu mere markant. Især spillefilm og tv-serier, der i fiktiv form refererer til eller udspiller sig i et nærmere eller fjernere fortidigt rum, er afgørende for vores forestillinger om, hvordan der var engang. Som eksempler kan nævnes Ole Bornedals tv-produktion “1864” (2014) og spillefilmen “Lykkeper” (2018).

Det visuelle er indlysende helt afgørende i spillefilm, hvor de fleste henvender sig til en bred modtagerkreds. Fortællingen og de enkelte scener konstrueres, så de emotionelt fanger publikum. Filmens fortælling følger typisk et lineært og kronologisk forløb – evt. med nødvendige flashbacks. Fortællingen bæres og formidles af et relativt begrænset persongalleri, hvor nogle karakterer/personer typisk – og ikke altid nuanceret eller begrundet – fremstilles som helte og andre som skurke. Fortællingen er som regel entydig, og detaljer om kontekst som tid og sted og bagvedliggende strukturelle forhold, der kan give en dybere forståelse af begivenhedsforløbet, forstyrrer fortællingens flow og er derfor ofte begrænset eller helt udeladt.

Historiske spillefilm og tv-serier er først og fremmest fiktion og kommercielle produkter, der skal få så mange som muligt til at gå i biografen og optimere seertallet foran forskellige typer af skærme. I hvilken grad fortællingerne bygger på solide analyser og tolkninger af relevante historiske kilder kommer i praksis i anden række. Det gælder også, selvom rulleteksterne hævder, at filmen bygger på virkelige begivenheder, og der refereres til historikere, der har været konsulenter på filmen.

Historiske spillefilm og tv-serier er jo ikke produceret med henblik på at blive brugt i en undervisningsmæssig sammenhæng. Derfor kan det være nærliggende at undlade at se historiske spillefilm og tv-serier som potentielle læremidler i historieundervisningen. Men som den amerikanske uddannelsesforsker Sam Wineburg skrev, er det mere hensigtsmæssigt, at vi som undervisere ikke bare forkaster spillefilm, men at vi forsøger at forstå, hvordan de er magtfulde faktorer, der former elevernes billede af fortiden og historiske bevidsthed, og hvordan filmene kan bruges til at fremme elevernes historiske forståelse (Wineburg 2001: 250).

Spillefilm som læremiddel

Inddrager man (historiske) (spille-)film som læremiddel i historieundervisningen, må de håndteres som semantiske læremidler, som læreren må didaktisere. Grundlæggende må undervisningen tilrettelægges, så eleverne forholder sig kritisk analyserende og reflekterende til filmene – på tilsvarende måde, som de gør ved andre former for spor og kilder, de arbejder med i historiefaget. Og helt basalt må eleverne forstå, at filmene – ligesom andre fortællinger om fortiden – er fremstillet med bestemte hensigter eller formål, og at filmen behandler udvalgte tematikker, som tillægges bestemte budskaber.

Inspireret af Marcus, et al. (2018) kan en classesamtale om en spillefilm, som eleverne har set,

taget afsæt i spørgsmål som:

- Hvorfor konstruerer filmene fortællingen om det fortidige begivenhedsforløb på denne måde? Hvad virker troværdigt (begrundet ud fra kilder eller logiske ræsonnementer), og hvad kan være opdigtet?
- Hvorfor er visse aspekter og perspektiver fremhævet, mens andre er nedtonet – eller helt fjernet?
- Hvem vil filmene have publikum til at have sympati med og antipati imod?
- Hvilken opfattelse af det fortidige begivenhedsforløb ønsker filmene at skabe hos publikum?
- Hvilke moralske og etiske reaktioner vedrørende aspekter fra fortiden tilstræber filmene at fremme/skabe eller udfordre?

Historisk empati

Historiske spillefilm kan bruges til andet end til at finde fejl i kulisser og klædedrager og vurdere "historisk korrekthed" i filmenes beretning om fortidige hændelsesforløb. Fordi filmene bæres af personer, hvis holdninger og handlinger man i større eller mindre grad kan identificere sig med – eller tage afstand fra – kan filmene bidrage til elevernes forståelse af begrebet historisk empati. Historiedidaktisk har begrebet både betydning for fokus på det følelsesmæssige og emotionelle, fx hvordan skabes sympati/antipati i forhold til nogen eller noget – samt evnen til at skifte perspektiv.

I en film som "Danser med ulve" (1990) vil det fx være relevant, at eleverne overvejer, hvilke fortællermæssige greb filmen bruger, for at vi skal se Lakota-indianerne som "gode" og den amerikanske hær og Pawnee-indianerne som "onde"? Tilsvarende kan eleverne forholde sig til et andet – og lidt mere nuanceret eksempel – som "Dunkirk" (2017), hvor de britiske soldater fremstilles som gode, og "de tyske soldater som navnløse, ansigtsløse ondskab" (Marcus, et al. 2018: 31).

Historisk empati, i betydningen at kunne skifte perspektiv, er bestræbelserne på at forstå en given fortid på dens egne præmisser, dvs. at holdninger og handlinger blev truffet ud fra andre livsomstændigheder, værdigrundlag, mentale horisonter osv. end i dag. En film som "Bølgen" (2008), hvor læreren Rainer Wengers temaer om enevælde og diktatur får helt utilsigtede konsekvenser, kan åbne op for elevernes refleksioner over og undersøgelser af faktorer, der skaber anti-demokratiske, intolerante og totalitære indstillinger og adfærd.

Spillefilm og tv-serier kan også åbne op for og skabe fokus på vanskelige, ømtålelige og måske fortrængte fortidige begivenheder. Et klassisk eksempel er Gerald Greens tv-serie "Holocaust" (1978-79). Først med denne Hollywood-producerede serie kom der, trods eksistensen af omfattende og solid faglig dokumentation af nazisternes uhyrligheder, for alvor almen opmærksomhed på folkedrabene. Tilsvarende kan fx "12 Years a Slave" (2013) evt. i samspil med "The Jazz Singer" (1927) facilitere refleksioner over undertrykkelse og forskellige tiders opfattelser af kultur, racer og menneskesyn.

Film som kilder til ophavstiden

Med højst to lektioner om ugen hører historie til de mindre fag. Derfor er det sjældent muligt

– og ofte heller ikke nødvendigt – at vise en spillefilm i sin fulde længde. Ofte er klip, som kan findes på YouTube eller andre portaler, tilstrækkelige – i hvert fald når man bruger film som kilder til ophavstiden.

Her er spillefilm, som henvender sig til et bredt publikum, bedst egnede. Selv om filmene kan være udfordrende og tankevækkende, må de grundlæggende være i samklang med, hvad der lidt diffust kaldes tidsånden – ellers vil man ikke gå i biografen eller se dem på skærmene derhjemme. Filmens personer – i hvert fald dens helte – må i holdninger og adfærd være i genkendelig og i overensstemmelse med ophavstidens fremherskende holdninger, grundlæggende værdier, adfærdsmønstre, handlinger og kønsroller. I hvert fald når filmen produceres med henblik på et biografpublikum. Samtidig må det konstateres, at når tv viser klassikere som "Borte med Blæsten" (1939) eller populære danske Morten Korch-film fra 1950'erne og 1960'erne, er seertallet forholdsvis stort – selv om disse films fremstillinger af eksempelvis kønsroller og holdninger ligger langt fra nutidens. Det kan der være flere forklaringer på, som desværre ligger uden for rammerne af denne artikel at diskutere yderligere.

En publikumssucces som "Flammen & Citronen" (2008) ville formentlig have udløst et ramaskrig og krav om forbud, hvis den var produceret omkring 1950. Tilsvarende er det usandsynligt, at en anti-semitisk spillefilm som "Jøden Süß" (1940) ville nå biograflærredet i dag. For at appellere til publikum og etablere muligheder for identifikation, rummer historiske spillefilm ofte direkte og indirekte referencer til udfordringer og/eller noget, mange er optaget af på ophavstiden. Et eksempel er filmen "300" (2007), der fortæller om forudsætninger, forløb og følger af slaget ved Thermopylæ mellem grækerne (spartanerne) og perserne i 480 fvt. I filmen er grækerne helte, der kæmper for vestlig frihed mod de despotiske persere og deres mystiske idealer. De indirekte referencer til ophavstidens amerikansk ledede krig mod terror i Irak og Afghanistan er tydelige. Et andet eksempel er "Kingdom of Heaven" (2005), hvor hovedrolleindehaveren Orlando Bloom, der spiller den unge franske smed og senere ridder, Balian, i en replik hævder, at hverken kristne jøder eller muslimer har retten til Det hellige Land. Et udsagn, der hører ophavstiden til, og formentlig aldrig ville være formuleret af en af middelalderens korsriddere.

Det er ikke kun spillefilm med historiske handlingsforløb, der kan bruges som kilder til ophavstiden. Steven Spielbergs første "Jurassic Park" fra 1993, kan tolkes som ophavstidens generelle bekymring for, om nye teknologier altid er positive, og om der ikke behov for mere kontrol og regulering. Som bekendt går det helt galt på øen, der ellers skulle være en fredelig forhistorisk zoologisk have med DNA-genskabte dinosaurer.

Selv om ophavstidens ideer, holdninger og adfærdsmønstre kan udledes af filmens personer og handlingsforløb, er der sjældent tale om en én til én-afspejling. Således kan den heftige debat i kølvandet på Bornedals tv-serie "1864" (2014) skyldes forskellige opfattelser af seriens kvalitet som sådan. Men en del af kritikken er også et udtryk for, at Bornedal gik over stregen i sin udfordring af ophavstidens tidsånd.

... og i undervisningen

Uanset handlingstid bliver alle spillefilm med tiden historiske, og klip fra dem kan bruges i undervisningen som kilder til ophavstiden inden for mange forskellige hverdagsagtige temaer,

fx:

- Kommunikation og sprog (måden man talte på engang)
- Ophavstidens værdier og holdninger
- Adfærdsmønstre og omgangsformer
- Kønsroller og relationer mellem børn og voksne
- Magtrelationer
- Dagligliv og levevilkår (madlavning, bolig, boligindretning osv.)
- Beklædning
- Transport og infrastruktur

Disse hverdagsagtige tematikker, og måden som kilderne (filmklippene) belyser dem på, er umiddelbart genkendelige for eleverne. Det kan i sig selv skabe interesse og motivation for at undersøge dem og fx perspektivere til, hvordan tilsvarende tematikker fremtræder i dag. At bruge filmklip på denne måde kan styrke elevernes forståelse af kontinuitet og forandring, der er centralt i faget.

Således giver film som "Færlig ungdom" (1953), "Ung leg" (1956) og "Natlogi betalt" (1957) et indtryk af et efterkrigs-Danmark i hastig forandring fra landbrugssamfund mod industrisamfund og urbanisering – og ikke mindst de voksnes bekymringer for, at de unge kom på afveje. Samtidig er filmen en kilde til hverdagsliv, omgangsformer og byrum i 1950'erne.

Eleverne kan også vælge klip fra perioder, der ligger langt fra hinanden, fx 1930'erne og 1970'erne og ud fra dem karakterisere kontinuitet og forandring i tematikkerne. I andre kilder kan eleverne søge forklaringer på ændringer.

På https://danskefilm.dk/film_oversigt.php er der oversigter over alle danske spillefilm siden 1930'erne, og der findes klip fra en del af dem på fx YouTube.

I undervisningen er det væsentligt, at eleverne styrker deres viden om og forståelse for, hvordan fortællinger om fortiden bliver til og bruges. De må også være bevidste om, at der ofte er flere lødige fortællinger om den samme begivenhed, og at beretninger om fortidige hændelsesforløb konstrueres forskelligt – afhængigt af ophavstiden. Også her er klip fra nyere og ældre spillefilm glimrende som kilder. Fx kan eleverne analysere klip fra spillefilm, hvis handling udspiller sig under besættelsen. Eleverne kan bl.a. undersøge besættelsesfilm ud fra spørgsmål som:

- Hvilket indtryk giver klippet af tyskerne (udseende, handlinger, motiver osv.)?
- Hvilket indtryk giver klippet af modstandsfolkene (udseende, handlinger, motiver osv.)?
- Hvilket indtryk giver klippet af andre aktører (udseende, handlinger, motiver osv.)?
- Giv eksempler på forandringer fra xx-tilm til yy-film?
- Undersøg forhold og faktorer i ophavstiden, der kan have betydning for, hvordan

personerne og deres handlinger er fremstillet i klippene.

I analysen kan eleverne fx vælge klip fra besættelsestidsfilm fra forskellige årtier. Nedenstående er eksempler på klip, der kan findes på YouTube:

- "De røde Enge" (1945)
- "Venus fra Vesterø" (1962)
- "Den korte sommer" (1976)
- "Forræderne" (1983)
- "De nøgne træer" (1991)
- "Flammen og Citronen" (2008)
- "Hvidstengruppen" (2012)

For at eleverne kvalificeret kan anvende klip fra spillefilm som kilder til ophavstiden, må de først tilegne sig viden om den periode, hvor filmene er blevet til i – især om de tematikker, som filmene behandler. Det er også hensigtsmæssigt, at eleverne bruger deres viden om spillefilms fortællermæssige design (spændingskurver, handling, karakter og temaer), dvs. indsigter de formentlig har fra faget dansk. Viden om films visuelle design (scener, kostumer, makeup, lyssætning, kameravinkler osv.) kan også være en hjælp for eleverne. Det samme gælder brug af lyde og musik.

Referencer

- Ladegaard, C. (red.), Når medierne spinder historiens tråd. Akademisk Forlag, 1993
- Dansk film database: https://danskefilm.dk/film_oversigt.php
- Marcus, A. S., et al., Teaching History with Film: Strategies for Secondary Social Studies. New York: Routledge, 2018.
- Wineburg, S., Historical Thinking and other unnatural acts: Charting the future of teaching the past. Philadelphia, PA: Temple University Press, 2001.

Film

- 12 Years a Slave, instr. Steve McQueen, Summit Entertainment, 2013
- 1864, instr. Ole Bornedal, Danmarks Radio, 2014
- 300, instr. Zack Snyder, Legendary Pictures, 2007
- Borte med Blæsten, instr., Victor Fleming, Metro-Goldwyn-Mayer, 1939
- Bølgen, instr. Dennis Gansel, Rat Pack Filmproduktion, 2008
- Casablanca, instr. Michael Curtiz, Warner Bros., 1942
- Danser med ulve, instr. Kevin Costner, Tig Production, 1990
- De nøgne Træer, instr. Morten Henriksen, Nordisk Film, 199
- De røde Enge, instr. Bodil Ipsen og Lau Lauritzen Jr., ASA, 1945

- Den korte sommer, instr. Edward Fleming, Crone Film, 1976
- Dunkirk, instr. Christopher Nolan, Syncopy Inc., 2017
- Farlig Ungdom, instr. Lau Lauritzen, ASA, 1953
- Flammen og Citronen, instr. Ole Christian Madsen, Nimbus Film, 2008
- Forræderne, instr. Ole Roos, Nordisk Film, 1983
- Holocaust, instr. Marvin J. Chomsky, NBS, 1978
- Hvidstengruppen, instr. Anne-Grethe Bjarup Riis, Regner Grasten Filmproduktion, 2012
- Jurassic Park, instr. Steven Spielberg, Amblin Entertainment, 1993
- Jøden Süß, instr., Veit Harlan, Terra Film, 1940
- Kingdom of Heaven, instr. Ridley Scott, 20th Century Fox, 2005
- Lykkeper, instr. Bille August, Nordisk Film, 2018
- Natlogi betalt, instr. Johannes Allen, ASA, 1957
- The Jazz Singer, instr. Alan Crosland, Warner Bros., 1927
- Ung leg, instr. Johanss Allen og Anker Sørensen, Dansk Film Co., 1956
- Venus fra Vesterø, instr. Annelise Reenberg, Saga Studio, 1962

Mere om spillefilm i undervisningen

HistorieLabs MOOC: <https://historielab.dk/til-undervisningen/mooc/>